

ADALÉKOK PEÉRY REZSŐ ÉLET- ÉS PÁLYAKEZDÉSÉHEZ: A GYERMEK- S KAMASZÉVEK VÉGE Bekezdések, közelítések, előszövegek egy élettörténet-rekonstrukciós kísérlethez

„Az ember élete regényének kompozícióját
csak későn ismeri fel”
(*Peéry Rezső*)

Peéry Rezső emberi-szellemi fejlődésében több szempontból is meghatározónak bizonyult az 1928-as esztendő. Nemcsak azért, mert sikeres gimnáziumi érettségi vizsgát tett, s nem is csak azért, mert márciusban, betöltve tizennyolcadik életévét, hivatalosan is felnőtté vált, s végül nemcsak a lényegében a Sarló megalakulását jelentő, szellem-, mozgalom- és művelődéstörténeti jelentőségű augusztusi gombaszögi tábor miatt, mely az ő életében is vízválasztónak bizonyult, hanem az érzékeny lelkében dúló viharok és a nála végső soron ösztönzőnek bizonyult belső válságok, továbbá a formálódó személyiségében ez idő tájt lejátszódó változások miatt is. E lélek- és életalakító, tektonikus erejű változások vulkáni mélységeibe legalább részben betekintést enged a tizennyolcadik születésnapját közvetlenül megelőző hónapokban, hetekben vezetett, egészen a 2000. évig ismeretlen naplója.¹ Ez alapján, továbbá korábbi (cserkész)naplókísérletei, valamint a külső látszatok ellenére is befelé forduló, vívódó személyisége alapján okkal feltételezhető – annál is inkább, mivel legjobb vallomásos írásai, önelemző esszéi sem mentek bizonyos naplójellegtől –, hogy élete későbbi napjairól, vívódásairól is vezethetett naplót, mely(ek) azonban ez idáig nem került(ek) elő.

Szóban forgó feljegyzéseit egy 1928-as, német nyelvű – nyilvánvalóan édesapjától származó – orvosi naptár (*Arztekalender*) lapjaira írta. Fontos megemlíteni, hogy ezeket a sokszor aforizmaszerű, helyenként azonban kisesszé jellegű, sőt, időnként versbe futó tépelődéseket, elhatározásokat a naptár címdoldalán levő aláírása szerint még Limbacher Rezsőként jegyzi, amiből azt a következtetést vonhatjuk le – miután a gombaszögi táborozás programjában és lapjában, a Vetésben már Peéryként szerepel –, hogy a névváltásra épp ezen esztendő első felében szánta rá magát, s arra valamikor január és augusztus között került sor. A nevezett kalendárium naptári részében iskolai-tanulmányi feljegyzések találhatók – írók, zeneszerzők műveinek felsorolása (Babits Mihály: *Halálfiái*; Kosztolányi Dezső: *Meztelenül, Édes Anna*; Szabó Dezső: *Segítség*; Móricz Zsigmond: *Tündérkert, Fáklya*; Bartók Béla:

1 A napló fénymásolati példánya 2001 tavaszán került birtokomba írónk özvegye, Peéry Leona jóvoltából.

Egy este a székelyeknél, Medvetánc; Kodály Zoltán: *Psalmus Hungaricus, Hány János*), matematikai képletek, földrajz- és vallásstanórai jegyzetek (a 104. zsoltár elemzése), latin és ógörög szöszedetek, házi feladatok jegyzéke (*A népies elem térfoglalása a magyar költészetben*; *A népies költészet és gyűjtői*; Horatius-óda; Hviezdoslav *Hájníkova žena* című elbeszélő költeményének tartalma), a maga sürgős teendőivel kapcsolatos emlékeztetők (Kosztolányi- és Verne-cikk, levél Farkas Gyulához) stb. Feljegyzést készített Peéry a tanulmányi eredményeiről is, melyből kiviláglik, hogy a latin, a szlovák és a matematika kivételével írónk az összes tantárgyból kitűnő eredménnyel zárta az utolsó középiskolai évét.

A kérdéses naptár jegyzet-részében (*Notizen*) találhatóak – az 51. és 148. oldalak között – azok az előre eltervezett kompozícióra, tudatos szerkesztésre valló, írónknak az adott időhatárok közötti szellemi fejlődésrajzát adó feljegyzések, melyeknek Peéry a jellemzően (ön)ironikus *Pillanatnyi elmezavar naplója* címet, illetve a *Jegyzőkönyv, mely az elszórt gondolatoké* – kissé sutára sikeredett – alcímet adta. Alapjában véve nem eseménynaplóról, nem határidő-naplóról van tehát szó, hanem abban a belső történések, a lélek rezdülései, s az író lelki problémáira, vívódásaira rávilágító helyzet- és önelemzések kapnak szinte kizárólagos szerepet. Tudomást szerzünk belőle az olvasmányairól, a családjához fűződő viszonyáról, közvetlen környezetével s önmagával való, háborgó lelkének válságaira utaló belső konfliktusairól, de alig tudunk meg e feljegyzésekből valamit – ha mégis, akkor is inkább csak közvetett módon, áttételekkel – mindennapjainak eseményeiről, baráti kapcsolatairól. (Még betegségéről: februári vakbélgyulladásáról is csak a Szalatznai Rezsőnek írt leveléből² értesülünk, s naplójában annak nyomát sem találjuk. Ha csak itteni feljegyzéseinek nyomott hangulata, spleenes hangűtése nem következhet – legalább részben – betegségének tényéből, a „világtól, élettől elszakítva vergődöm ebben a heinei »matrac-sírban«” élményéből is.) Legnagyobb gondja ezekben a feljegyzésekben jellegzetesen (poszt)kamaszkori, s az önazonosságának kialakításával és megőrzésével kapcsolatos küzdelmeit, vívódásait érinti bennük. Ugyanakkor az írói-gondolkodói eredetiség, az egyedi, a mindenki máséval összetéveszthetetlen hang és látásmód megtalálása is mindennapos gondjai közé tartozik.

Ekkor már lázas szorgalommal s a legnagyobb tudatossággal az írói pályára készül, és anélkül, hogy tanulmányait a legkisebb mértékben is elhanyagolná, mindent ennek a készülődésnek rendel alá. Egyre-másra születnek cikkei, könyvismertetései, tanulmányai (Vernéről, Kosztolányiról, Kaffka Margit *Kisemberek, barátocskáim* című kötetéről, Babits *Halálfiái* című regényéről), versfordításokkal – Richard Dehmel- és Arno Holz-átültetésekkel – próbálkozik, de elégedetlen önmagával, úgy érzi, olyan messze van még ezektől az íróktól és művektől, mint a csillagoktól, s igazi, lényegi megközelítésük helyett a maga esetlen mondat- és gondolatsablonjait képes rájuk erőltetni csupán. Életkorához képest látványosnak is mondható termékenysége ellenére, magára vonatkoztatva – leleményes szóhasználattal – „irodalmi székszoru-

2 Peéry Rezső Szalatznai Rezsőnek. In: *Kedves Rezső! Drága Bió! Peéry Rezső és Szalatznai Rezső levelezése*. Közzétette és szerkesztette: Filep Tamás Gusztáv. Present, Budapest 2001, 21. p.

lásról” beszél, ami értelmezhető akként is, hogy addigi kísérleteit egyelőre nehezen tudná *irodalom*nak tekinteni. Zavartan és nem jelentéktelen kisebb-rendűségi érzéssel, gyanakodva tekint önmagára, hogy mindaz, amit gondol, mond, leír, elég eredeti-e, s irigyen nyugtázza, hogy már mindent, ami legutóbbi, téli vág völgyi utazása kapcsán a táj szépségei láttán az eszébe jutott, *elgondoltak* és *elírtak* előle. De gyakran megesett vele az is, hogy egy-egy, számára fontos könyv kapcsán a saját lehetséges mondatait olvasta vissza a kérdéses műről szóló kritikákban, ami megint csak amúgy is ingatag önbizalmát tépázta meg: „Minden elolvasott gondolat egy tőlem elrablott lehetőség” – kesereg egyik „pürtyögésében”, ahogy naplófeljegyzéseit nevezi egy helyütt.³ Kétkedik mondandója s mondatai eredetiségében, s a „legsablonosabb embernek” érzi magát, aki az eredetiségnek csupán az álarcában jelenik meg a nyilvánosság előtt. Mi több, naplókísérletét is színtiszta „irodalmi reminiscenciának” érzi, mely legfrissebb élményére, a *Napok, a mi napjaink* című Kassák-regényre játszik rá. Máskor Szabó Dezsőt, Karinthy Frigyest látja visszanevezni a saját mondataiból, sőt, ez utóbbiról szólva bevallja, hogy „Karinthy-sejtek és -atomok” lehetnek őbenne is, oly rokonnak érzi számos gondolatát a mester által leírtakkal. Megcsodálja Márai pontosságát, lenyűgözi Móricz balzaci lélegzetvételi lendülete. (Naplójegyzetei egyik, az utazásról szóló, félig-meddig automatikusszöveg-szerűen papírra vetett tíz-tizennégy soros tételének „vegyelemzésében” aggályos precizitással háromféle hatást is kimutat szösszenetében [Babits, Karinthy, Márai]).

Tizenhét éves korára igencsak feltűnő olvasottsággal és tájékozottsággal bír – nyilvánvalóan gazdag otthoni könyvtárunknak köszönhetően is, melyben a klasszikus és kortárs világirodalom legjelesebb alkotói és művei mellett – főként édesanyja jóvoltából – a kortárs és modern magyar írók legfrissebb könyvei is megtalálhatók voltak; ugyanekkor, életének ebben az önkereső szakaszában, naplójában, nem kevés csömörrel beszél ugyanezen olvasmányairól mint olyan gátló tényezőkről, amelyek akadályozták, illetve olykor talán nem a kívánt irányban befolyásolták öntörvényű személyisége szabad fejlődését. Éppen ezért dehogyis vinne magával könyvet a szokványos írófaggató riporter kérdések ama bizonyos lakatlan szigetére, hiszen egy emberöltőre is elegendőnek érzi a tizenhét-tizenennyolc éves korára benne felgyülemlett „olvasmányemlék-zűrzavar” tisztázását, elosztatását. Élete addigi tizenhét esztendejének „leghelyrehozhatatlanabb hibája” – mondja, persze, nem éppen szerepjátszás nélkül –, hogy tizenkét éves kora óta olvas: „Különálló szent egyéniségemet bunkózták le a könyvélmények” – állítja ki önmagáról a könyörtelen diagnózist, s bizonyos teatralitást sem nélkülöző hévvel ostorozza azokat a hatásokat, melyek a külvilág felől támadják bontakozó személyiségét, melyek ellen az – s ilyen értelemben az olvasmány, nyugtázza, „rengeteget árthat” – a legtöbb esetben védtelennek és kiszolgáltatottnak bizonyul. Bizonyítékul azt az ötödikes gimnazistaként, tizenkét éves korában írt dolgozatát hozza fel Jack Londonról, melyet az „egyetlen szűz gondolatsoraként” emleget (a *Farkasvérről* írt kis dolgozatáról lehet szó), de azóta odalett e tekintetben az érintetlensége, tisztasága, s nevezett naplósoraival sem törekszik

3 Az e naplóból vett idézeteket, hivatkozásokat támpont (oldalszám, időpont-megjelölés stb.) híján nem adatolhattuk külön-külön.

másra, mint hogy „elvesztett irodalmi szüzességét” visszaszerezze. De aztán rögvést el is bizonytalanodik, Peer Gynt nyomán a „Ki tudja, voltam-e valaha én – én?” kérdést szegezi saját melléne. Diákos lelkesedéssel jelenti ki, hogy Kosztolányi *Omelette à Woburn* című kis opusát tartja a legjobb magyar novellának: „Gyilkoló, megrendítő. »Halkan és gyorsan sírt.« Aki így mer írni, az művész” – hozza meg róla az ítéletet. Az *Esti Kornél*-ciklusba tartozó *Omelette à Woburn* – mai szemmel – könnyű kézzel, rutinos tollal megírt, ám kétségtelenül drámai erejű példázat az emberi kiszolgáltatottságról, a kozmikussá növesztett magányosság-érzésről. S a maga erő- és egyensúlykereső belső vívódásaival elfoglalt, tizenhét-tizennyolc éves *előfelnőtt* – ebben az életkorban az ember *már* nem az, aki gyermek-, illetve kamaszkorában volt, de *még* attól is messze érzi magát, akinek lennie lehet s rendeltetik – a novellának éppen ez a kétirányú, a kivédhetetlen szorongások pokolbugyrait és az ezektől való szabadulás utáni, egekbe röptető megkönnyebbülés távlatát egyként megvillantó végtelenbe-tágulása nyűgözhetta le.

Maga is ilyen kettősségek szorításában vergődik: csörgeti láncait, de tudja: soha le nem rázhatja magáról azokat; mire a megérzéseiből szavak lesznek benne, addigra már nem érzi magáénak őket; gyűlöli a visszavonhatatlanságot jelentő nyomtatott betűket, ám addig mégsem nyugszik, amíg írásai, úgy mond, a „nyomda révébe nem érnek”. S nem tehet semmit e minden gátlásán túlnövő, leküzdhetetlen közlésvágy ellen, sőt, még e legtitkosabb önmarcangolásait rögzítő feljegyzéseit is – bármennyire perverznek tartja a kívánságát – végső soron a nyilvánosságnak szánja. De az írói plánum és a végső öntőformájukba került szavak, mondatok: tehát a mű között leküzdhetetlen távolság feszül, feloldhatatlan ellentmondás húzódik: „Míg elgondolom ezeket a gondolatokat: szépek, és az enyéme. Amint leírtam: esetlenek, kötöttek, merevek, naivak, és távol érzem magam tőlük. Amíg gondolom, akárhogy formálhatom – szabad dolog, amint egy formát adok neki – nem tetszik, mert nem szabad.” Amit a szabadsághiányos mondatokról ír, abba minden bizonynyal belejátszik az is, hogy ő maga is korlátok közt érzi magát, s szabadságra vágyó énjét szüntelenül megkötik, szabadon szálldosni vágyó személyisége szárnyalását mindegyre visszafogják a polgári élet béklyói. Lázadozik a tekintélytisztelő, az óvatoskodás és az álszemérem ellen, ezeket a „nyárszolgálat arany hármasszabályának” tartja. Nem hisz az őszinteségben, nem létező fogalomnak: „egyenesen hamis és hülye dolognak” titulálja; nagyanyja szeretlenségét felemlítve, arra a következtetésre jut, hogy az élet „szeretet nélkül való”, írtózik környezetében a színjáték, a polgári képmutatás valamennyi megnyilvánulási formájától; borsókázik a háta a „nyálás papok és rossz költők” „Testvérek”-jétől; megüti fülét a polgári szalonokban a cselédekkel használt lekicsinylő hangnem (természetesen ők is tartottak cselédet), s együtt érez az emberi élet eme „páriáival”; és joggal tételezhető fel az is, hogy egyre határozottabbá váló szociális érzékenysége fedeztette föl vele a polgári erkölcsöket és konvenciókat elítélő Dehmel- és Holz-verseket is.

Az irodalomtörténet-írás máig nem adott választ a kérdésre – igaz, föl sem tette –: mi lehet az oka annak, hogy írónk, pályája kezdetén, időre-órára eltávolodott saját osztályától, sőt, szembe is fordult vele, s a tőle eszmeileg-alkaltilag idegen kommunista ideológia, sőt annak is rappista szélsősége közelébe sodródott. Minden bizonnyal az eredendően a családjából hozott erős szociális érzékenysége nem lett volna ehhez elegendő, s az a fajta vélemény is csak

részleges magyarázatot ad a problémára, hogy a baloldaliság bizonyos értelemben korszellem volt, s szerte Európában – így magyar viszonylatban is – példák sorát lehet sorolni azokra a polgári gondolkodókra, szellemi emberekre, akik hosszabb-rövidebb időre belegabalyodtak a szocialista és baloldali mozgalmak és ideológiák hálójába. Peéry esetében az osztálya elleni lázadásának gyökerei vélhetőleg a családja elleni késő kamaszkori lázadásában is kereshetők; a mozgalmi élet – legalábbis kezdeti szakaszában – a családi élet kötöttségei és a családja általi elvárások miatt ráerőltetett fegyelem láncai helyett a szabadság élményével (illúziójával) ajándékozta meg őt, s egyre inkább gúzsba kötöttnek érzett személyisége a kibontakozás, a kiteljesedés felé mozdulhatott el a sarlós mozgalom révén. Későbbi írásainak egy-egy elszórt utalásából sejthető – s erre e naplójában is találunk utalást –, hogy családjában – örökké elfoglalt, föltehetően sokat távollevő édesapja és édesanyja, továbbá szigorú, legtöbbször megközelíthetetlen nagymama, valamint nővérei mellett – meglehetősen háttérbe szorítottnak érezhette magát, amit nyilvános szerepvállalásai s a feléje irányuló, egyre nagyobb közfigyelem viszonylag jól ellensúlyozhatott.

Gyötrő kétségek és kettősségek – egyfajta „is-ta”-ság, az is-is – között érezhette tehát magát, amiről naplója egyik „pürtyögésében”, *A kamasz vasárnap délutánja* című novellatervezete ürügyén papírra rótt, parányi satirikus rajzolata is tanúskodhat: „Délelőtt, boros és gombócos ebédek között a kamasz kirohanásokat intéz a kapitalista társadalom ellen, lendületes dialektikával és kommunista írótól [el]sajátított pátosszal verekszik, kora délután nem akarván egy zsúrra – zsúr-ra – elmenni. Majd verejtékezve és adva az »entellektuel«-t (így) »tanulmányt ír«, s hatkor, a hőségben, a nagy melegben, és szégyenében és akaratlanságában a szemé már kimered [a] göröcs[ös erőfeszítéstől], igen, már este hatkor, vasárnap, [az] az »idealista«, aki az eshetőségek között ezt választotta. Tolsztojánus és szocialista. Lelkes fiú. És még egy: is-ta.” Szembefordul az édesanyjával, dühödten ostromozza – vélt – képmutatását, gátakat szakító hirtelen indulatait (melyek olykor Peéry hozzájuk ellátogató barátaira is rázúdulnak), felületességét („birágos felületeken kacarászik” „ős-női biztossággal”), mintha őt okolná a saját „kis, elgatyázott életéért”, a saját élete „elpacázott kis szörnyűségeiért”. Hogy írónk ezen, anyja ellen irányuló, naplóbeli kifakadásait jobban megérthessük, egy pillanatra ismét közelebb kell hajolnunk a Limbacher családhoz. Peéry érzékeny, tágra nyitott szemű, öntudatos kisgyerek, illetve (kis)kamasz, azaz Én(ke). Amikor serdülőkorba jut – tizenégy-tizenöt éves korára – édesapja már túl van az ötvenen, az édesanyja a negyvenen, a nővérei pedig eladósorban vannak. S ha ehhez hozzávesszük a velük együtt élő, erős akaratú nagymamát, édesapja-édesanyja feltételezhető örökös elfoglaltságát, azt, hogy vélhetően csak kevés időt tudnak együtt tölteni a családjukkal, továbbá, ideszámítva az édesapja és édesanyja közti, több utalás alapján valószínűsített villongásokat, édesanyja higanyszerű hangulatváltásait, érthető, hogy a problémáival egyedül maradó kamaszfiú a nőuralmat érzékeli a családi házban (egy helyütt édesanyjáról is azt írja, hogy „egy végzetes hibája van: nő”).

Van a *Pillanatnyi elmezavar naplójának* egy önálló címmel – *Rettenetes pillanat* – ellátott, hosszabb lélegzetű, lendületes része, melyben az őt ért (gyermekkori) sérelmek buknak ki belőle. A *Rettenetes pillanat* az ember életében az őszinteségé, amikor ellenállhatatlan erővel tör rá a készítés, hogy meg-

kaparja a felületeket, s látni merje a „szégyellni való és titkolni való dolgokat”, ugyanakkor fél is ezektől az önmagával való szembesülésektől, melyek „intuitív erővel kinyitják az ember szemét az elviselhetetlen borzalmakra, a hihetetlen rettenetre, a moslékszagú csúnyaságokra, a beláthatatlan kicsiségekre, fájó hiábavalóságokra, hiábavaló kapálózásokra, az elviselhetetlenségre: arra a forró ürülékre, égő vérré, kórságra [?] és váladéokra, ami ott van az íróasztalok vörös posztói alatt, a zsúrok apró hallgatása[i]ban, [a] könnyed és repkedő szavak fenekén, az élet felületei mögött...” Persze, ugyanazzal a lendülettel, mellyel naplójában kiönti magából édesanyja elleni kamaszpanaszait, az iránta érzett szeretete megvallásának emelkedettsége szinte himnikus sorokra ragadhatja őt: „... az én anyám este odajön hozzám, és megcsókolja a hajamat és [meg]simít[ja], és keresztet oszt..., az én anyámnak meleg szíve van, és rettenetesen anya, s az én anyám keserű és állottvizes éjjeleket virraszt ki értem, s ha megfogja hideg kezével a tárgyakat, azok melegek lesznek.”

Hiszen csakhamar kiderül: igazából önmagával van baja. Arra is rájön, ha sok mindenért szívesen s részben joggal áthárítaná is a felelősséget a közvetlen környezetére, saját arcvonásaiért és sorsáért végső soron nem tehet mást felelőssé, s az önépítkezéssel, önazonosságának megteremtésével, belső egyensúlyának kiküzdésével kapcsolatos problémáit elsősorban neki kell megoldania. S ha fentebb egyrésről naplójának azt a részét idéztem, melyben tizenkét éves kora utáni olvasmányait kárhóztatta korábbi szuverén énje – „énkéje” – elnyomásáért, talán nem minden szempontból helyénvaló befolyásolásáért, másrésről családtagjai ellen is kifakad a személyiségének szabad kibontását akadályozó hatásuk miatt, életének úgymond „megfakulását” – melyért már magát is okolhatja – szintén a „legkínosabb élményként” éli meg. Szinte megmosolyognivaló ez a tizenhét-tizennyolc éves kora választóvonalán álló fiatalember, amint „fiatalabb éveiről”, „régebbi” viselkedéséről, arcvonásairól, „régebbi időiről” (sic!), „első kamaszkoráról”, „tegnapi és mai énről” beszél – talán nem minden modor és szerepjátszás nélkül, ugyanakkor a lehető legkomolyabban kell vennünk azt az elszánást és felelősségérzetet, amellyel a saját arcáért önmagával és a világgal szemben folytatott Don Quijote-i küzdelemben belemegy.

A cezúrárt elsősorban a világ dolgaira, illetve az őt ért benyomásokra való reagálásának a megváltozásában látja: a végtelenségig nyitott volt mindenre – tájakra, emberarcokra, év- és napszakokra, mondatokra, szavakra, jelzőkre, ígéretekre, merész megállapításokra –, érzékeny szeizmográfként működött, ám úgy látja, éppen ez az érzékenysége tompult, éppen ez a befogadókészsége és -képessége kezdett csökkenni: „Az ember fiatal korában jó antenna és biztos hullámfogó, s ő, édes zenék, mik lesznek e kósza rezgésekből!” – nyugtazza a változást keserű, sommás sóhajtással. De tíz-tizenöt éves korában az embernek az egyik legfontosabb ismertetőjegye a különállása is; látásával reménytelenül egyedül van a világban, mindent másként, a környezetétől eltérően, „egyénién” lát: „ezért kitagadott [...] és nem társasági”, amiben viszont az a nagyszerű, hogy „még nem törött be”, „külön áll, *különből* [sic!], mint a Mont Blanc, komor, égnek szegezett fejjel, harcolva a szörnyűen hősi harcot a szélmalommal”. Meg aztán mindent erkölcsi, illetve lelkiismereti kérdésként él meg: főleg az értés, a megértés, a birtokbavétel szempontjából – akár egy kiállítást, egy mozifilmet, egy emberarcot, egy verssort, egy regényfejezetet is. Mindezzel összefüggött az intenzitás, az életintenzitás kérdése: az

ember egy ideig „csupa szívó orr, halló fül, látó szem, belevető mozdulat, habzsoló gesztus, csupa százszázalék-vágy; színeket, fényeket, hangokat, ízeket, szagokat, élményeket élvezni fenéig” – aztán mindez egyszerre megváltozott: „Most csendes vagyok, lassú és megtisztult, ó, nagyon óvatos lettem, én uram, és nagyon vigyázok.” Fáradtnak és levertnek érzi magát, unalmasnak, mint „egy bál utáni vasárnap délután, mikor kifogyott a mozijegy”. Fásultan nyugtázza a betörtségét, az engedelmességét, azt, hogy már nem lázad, hogy megtanult parírozni. S bár higgadtsága és szkepticizmusa kétségtelenül megélesítette a kritikai érzékét, ami fölfogható akár pozitív fejleménynek is, nem biztos, hogy nem magyarázható ez is az életintenzitás csökkenésével, aktivításhiánnyal, s éppen ezért nem tekinthető-e abnormitásnak.

Ezek után a 74. „pürtyögése” csupán ennyi: „S. O. S.!”

Ezt követően tizenegy napig nem is tudja folytatni a naplóját, a „lelki össze-roppanás” szélére került, s e belső válságában a barátaitól sem kap sok segítséget (február 8-i levelében Szaltnai Rezsőt szólítja fel a levélíráásra, amit azzal indokol, ha nem lép fel ily diktatori módon, a „kutya se szagol” feléje),⁴ ráadásul a helyzetét vakbélgyulladás is tovább súlyosbítja. Ebben a hangulatban idézi meg az Ady-vers(ek) „ujra meg újra” sárba esett ember-arcát, s veszi elő „első kamaszkori” olvasmányélményei közül Anatole France *Thaiszát*, melynek a szépséges alexandriai kurtizánt erkölcsös, szent életre térítő, ám az iránta feltámadt érzéki vágyai örvényétől a kárhozatba rántott Paphnutiuszával azonosítja magát („Ez a könyv nem más, mint ama bibliai férfiú egy szomorú csatlósának naplója”). Felvetődik benne a kérdés, hogy vajon az ember meddig lehet ura akaratának, s felrémlik előtte a sorsszerűség, az eleve-elrendeltettség látomása („az ember nem megy, hanem alája csúsznak a neki kirendelt utak”). Ilyképpen az akropoliszi, olümposzi, Mont Blanc-i magasságok helyett a Peer Gynt-i síkot: a fennsík poros unalmát, a halál mozdulatlanlanságát látja sorsa beteljesülésének. Eredendő nyugtalanságát „ide-oda kapkodásnak” nevezi, melyet a „talajtalanságára”, a „vérösszetételére”, „negyedemberségére” vezet vissza, arra, hogy magyar (palóc), tót (elszlávósodott) és német (sváb) vér kering benne, s egyfajta biológiai determinizmust emlegetve úgy véli, hogy rajta „alkoholista” anyai nagyapja (Péry Ferenc) „gőgös, romlott fáradsága” ütközött ki. Erős akaratra van tehát szüksége ahhoz, hogy szembenézzen a helyzetével, mondván: „ha új életre bírna” szokni, „talán még ember lehet” belőle. „Sport, torna kirándulás” – adja ki magának a tavaszra érvényes jelszót, úgy érezve, hogy ez „az utolsó terminus, hogy moslékba merült bárkáját” tiszta vizekre hozza. (Ehhez, vagyis ahhoz, hogy „rendben legyen” minden, természetszerűleg hozzátartozik az is – teszi fel magában megmosolyogtató voltában is megható elszánással –, hogy márciusban, tehát a tizennyolcadik születésnapjára át kell esnie az első coituson.)

Ilyen összefüggésben nem lehet a véletlen műve az, illetve nem lehet csodálkozni azon, hogy az ezután következő hetekre, hónapokra tehető névváltoztatásának ideje, s azon sem, hogy írói névként a Peéry mellett döntött. S talán nem járunk messze az igazságtól, hogy ebben a névválasztásban, illetve névalakban – édesanyja lánykori nevének (Péry) egyszerű felvétele helyett, amire írónk eddigi életrajzírói egyöntetűen hivatkoztak – egyformán benne lát-

4 Peéry Rezső Szaltnai Rezsőnek. In: *Kedves Rezső! Drága Bió!*, i. m., 21. p.

juk a családjában megtagadott, s megtestesült rosszként festett nagyapjához visszavezetett vérségi meghatározottságának tudatát, valamint a naplójában többször hivatkozott ibseni drámahőssel való ifjonti azonosulását is, aminek fényében – illetve Péry István és Peer Gynt nevének tükrében – fölvelt neve, a Peéry jelenthet akár *peeri*-t (azaz: Peer Gynt-it) is. Érdekes módon a Peer Gynt-i párhuzamot egy *Csongor és Tünde*-idézetcsokor is előhívja a naplójában. Ennek 80., illetve 87. „pürtyögése” ugyanis nem más, mint hosszú, oldalakon átívelő szemelgetés Csokonai verseiből, valamint Vörösmarty költői játékból. Mielőtt azonban eljutnánk a Peerre való utaláshoz, igen jellemző árnyalatokkal gazdagíthatja a tizennyolc éves – s a naplójának tanúsága szerint a testi szerelem első igazi megtapasztalása előtt toporgó – Peéryről festhető képet, ha végigszaladunk azon, hogy mit tart a maga számára kiemelhetőnek/kiemelendőnek két óriásunk életművéből.

Csokonainál mindenekelőtt a szerelmes költő tökéletes és beteljesült „romantikus tavaszi poézise”, páratlan nyelvművészete, rímeinek azóta is utánozhatatlan tisztasága, leheletfinom képisége és verseinek könnyedsége-léigessége, zeneisége-muzsikája búvöli el: az „első tökéletes zenésznek” nevezi, olyannak, amilyen „Petőfi sohasem volt”. „Olyan az egész – nyugtazza –, mint egy csipkés reneszánsz palota kupolájának harangjátéka.” Kiemeli százszázalékos individualizmusát, átszellemült erotikáját: versművészete, írja Peéry, „a színek, az illatok, a harmóniák dekadens és finom költészete”, költeményeiben „gyöngyvirágszag, erotika van”. S bár a kordivat tőle is nemzeti eposzt várna el, ilyen próbálkozásaival törvényszerűen zsákutcába jut, hiszen Csokonai „predesztinált lírikus”: a „csilingelés, enyhe lég és hóvirágok” elbűvöltje, akit „csak megszagolni lehet, mint a gyöngyvirágot”, csak röpködhetünk körülötte, „mint pillangó a lámpa körül”. Mégis nyilvánvaló „mély rokonsága” Berzsenyivel, s a „horizonton arcát felemelő Széchenyire” is rá lehet már mutatni nála, sőt, ha úgy vesszük, Adyt is „meg lehetne adni” benne. Mindent összevetve: szemmel tartva a felnőttkora küszöbére érő Peéry lelkében dúló viharokat, illetve egyszerre lenyűgöző és megható erőfeszítéseit írói anyaga és a nyelv birtokbavételéért, a lehető legtermészetesebb mozdulatnak láthatjuk részéről azt, amellyel a nyelvművészt, az individualistát és az erotikát emeli ki Csokonaiból. Nem tarthatjuk véletlennek azt sem, hogy az életének tizenhetedik-tizennyolcadik esztendeje fordulójára érkezett, a tavaszra készülődő természettől a betegszobájába zárt, betegséggel és lelki válságokkal küzdő Peéry épp az életvágy és a halálközelség, halálhangulat, a reményteljes és a beteljesületlen szerelem ellentétjaira épített Csokonai-versekből, *A pillangóhoz* és *A reményhez* címűekből idéz erőteljes képeket, sorokat, lecsapva természetesen a „verskoporsó”-ra mint költői képre az előbbiben, s magától értetődően kiemelve a „Nékem már a rét hímetlen, / A mező kisült...” panaszát, életérzését is az utóbbiból. (A nagy költőnkkel való teljes azonosulásáról árulkodik a 83. „pürtyögése” is, melyben, miután idézte a misztikumból, az elvonatkoztatások világából Jézust a valós emberi életbe telepítő Ernest Renant arról, hogy minden ember érdekessé válik, mihelyt önmagáról kezd beszélni, bevallja: „a 81... is magam voltam”; értsd: a 81., azaz a Csokonairól szóló feljegyzés-sor.)

Vörösmarty *Csongor és Tündéjéhez* már megjegyzéseket sem fűz („a kommentálás szószátyárság volna”), csupán mint gyöngyszemeket rakja egymás mellé a kiragadott részeket. Ezek egy része nyilvánvalóan a nyelvi szépsé-

gekben, különlegességekben fürdette meg írónkat (az almák *körmöciznek*; „arcod hajnala”; „Ajkad hajnalló égén”; „Körmöm éhezik beléd”; „Míg te égen, csillagom, / összevissza nyargalóztál”; „Arca csendes, mint az est, / Kit hunyó naprózsa fest”; „rám dühültetek”; felköntösít”), szférikus zenéjével ringatta el őt (az *Éj* monológiáját C-dúrban hallja Peéry: „Sötét és semmi voltak: én valék, / Kietlen, csendes, lény nem lakta *Éj*, / És a világot szültem gyermekül...”), zömük azonban szinte preszürrealisztikus látomásosságuk (ne feledjük: Peéry pokoli lelki válságokkal és letaglózó betegséggel küzd a kérdéses időben), a vívódó ember számára fogódzókat adó filozofikumuk, életérvet és halálvágyat ütköztető kettősségük révén kerülhetett ebbe a rögtönzött-ösztönös idézetgyűjteménybe, egyszemélyes antológiába. A *Csongor és Tünde* az érett férfi élettapasztalatainak és -dilemmáinak összegzése – Vörösmarty harmincéves korában írta a költői játékot –, mely a férfikora kapujához érkező érzékeny lélek számára addigi homályos felérzéseit, alaktalanul kavargó sejtéseit önti szavakba, formába. És a fiatal Peéry kifinomult érzéssel lel rá a *játék* sarokpontjaira. Így a Tudós isten- és énkereső, illetve emberi lényeket firtató elmélkedéseire:

„Erő az isten! úgy kell lennie,
Ész és erő, vagy inkább még erő:
Erő az ész is, mert uralkodik,
S mi az? természet, most felelj, ha tudsz,
Munkáit értem, nem tudom magát.
Erő, vagy isten? melyik szó erősebb?
Szavak, nevek, ti öltök minket el!
Ezerszer oszlatám már szűz elemre
Az össze-visszajárt természetet;
A képzelődés elfáradt agyamban,
S még istenem sincs. Nem tudom, mi az,
Vagy kit nevezzek annak. És azért
Fáradtam annyit éjimen s naponnan,
Hogy azt mondhassam: semmit sem tudok! –
És mégis ezt a nem tudást nem adnám
Egész hadért, mely, hogy tud, azt hiszi.

73

És innen már a Peéry-naplóból is idézhetjük:

„S a lélek! – ami gondol, és akar,
Ohajt, és képzel, búsong, és örül;
Ez a világok alkotója bennem,
S rontója annak, amit alkotott;
A lélek! Ami emberré teszen,
Azt mondom annak, s még nem ösmerem.
Én én vagyok, s mi ez? Nem tudhatom.
Oh, miért az észnek nincs fogó keze,
Vagy mért a lélek meg nem fogható?”

Peéry értelmezésében a *Csongor és Tünde* Tudósa az emberré tevő léleknek az istent felelteti meg (legalábbis erre utal az „Azt mondom annak” mellett ékeskedő, Peéry beszúrására utaló csillaghoz tartozó magyarázat: „Istennek”). S a Tudós szavaiban megfogalmazódó lélek- és énkeresés tizen-

nyolc éves fiatalemberünkben a Peer Gynt-i nyugtalanságot, tapasztalatot zengeti meg (Vörösmarty harminchét évvel az ibseni műremek *előtt* írta a *Csongor és Tündé!*); a magyar romantikus „A lélek! Ami emberré teszen”-jére, illetve „Én én vagyok”-jára olvasatában a gynt-i „Isten-bélyeges ént” rímelteti rá (Peéry Ibsen főalakjának a naptárlap tetejére írt nevét nyíllal rendeli hozzá a drámának ezt az asszociációt kiváltó mozzanatához: „A lélek! ami emberré teszen, / Azt mondom annak...”). A *Csongor és Tünde* Peéry által kimásolt részei az embert kozmoszba-vetettségre döbbsentik rá („A gyűlölt fény birodalma / Lelkem annyi fellegét / Nyílsugárral hasogatja”; „Lázadj fel, tenger, bérc, te, hullj alá, / Gördülj ki, föld, e fáradt láb alól, Szakadjatok rám, égő csillagok...”), s mindegyre a transzcendentális határvonalán tartja őt („A fereg, a pillanat búboréka, / Elvész; idő sincs mérve lételének”).

A fenti idézetek és hivatkozások azt is egyértelműen igazolják, hogy Peéry mohó tudásszomja, véghetetlen teljességigénye viszonylag kis területen is képes megnyilatkozni, amikor a világ ellentétes pólusai nem egymást kizáró értékeként, hanem egymással párhuzamos, sőt, helyel-közzel egymásból következő jelenségekként bukkannak föl feljegyzéseiben, utalásaiban, évrendszerében. (Bár amikor az ember kozmoszba-vettségének tapasztalatára céloztam vele kapcsolatban, a tizenhét-tizennyolc éves Peéry bizonyára tiltakozott volna a szóhasználat ellen. Miként heves ellenérzést, gesztikuláló ellenkezést váltott ki belőle, amikor egy fiatal értelmiségi hölgy azokról a szálakról beszélt előtte, melyek az embert a *kozmoszhoz* kötik. „... ennél a szónál – szögezi le – határozottan összerázkódtam. Én ilyet sohasem fogok mondani: kozmosz – bizonygatja. – Nem emlékszem, hogy Ady-versben olvastam volna ezt a szót: kozmosz. Egy szó, amire nem vagyok berendezve; egy szó, amit hallok, és nem jöttem vele tisztába; egy szó, aminek értelmét nem alkotam meg... Azért ha hallom, szúr. Mint a túske vagy csalán. Félek tőle. Kozmosz. Csak huszonöt éves intellektuel nő szájába való. Móricz Zsigmond biztosan nem mondaná. Mi az? Mit érzek, ha azt mondom: kozmosz? Látok valami beláthatót, érzek valami egységet, sejtek valami nagyot? Legfeljebb bizonytalanságérzetem van, ha hallom: kozmosz. A virágokon keresztül jutunk a kozmoszhoz, és megérezzük a kozmoszt. [...] Bűnös dolog kimondani ezt a szót. Hihetetlen, isteni vízió kellene, hogy megérezzem, mit jelent ez a szó. Roppant vakság a látáshoz. Nem szeretem az ilyen szavakat. A becsületességem és szerénységem tiltakozik ellene. Legyünk alázatosak, és beszéljünk szerény és fakó szavakkal. De olyanokkal, ami[k]nek urai vagyunk. [A] kozmosz rendet jelent.” A hosszabb idézetet az az ambivalencia igazolja, amely minduntalan kiviláglik a Peéry által mondottak textúrájából. Szerénysége, ízlése, nyelvérzéke egyfelől erősen berzenkedik a szó(használat) ellen, ugyanakkor pontosabb, lényegretörőbb meghatározását adni a kozmosznak, mint azt tette ő: a kozmosz maga a rend; a virágokon keresztül jutunk el hozzá... Szép példa ebben az indulatos dohogásban is a világ paradoxális egységének felérésére a *látás* és a *roppant vakság* egyetlen grammatikai egységben való összekapcsolása is.) A transzcendentálisra való fogékonyágának minduntalan megnyilatkozása mellett a lehető legtermészetesebb gesztussal olvassa és idézi Peéry például Ernest Renant (mint fentebb is láthattuk), akinek 1862-ben azért tiltották be első előadását a Collège France-ban, mert a Megváltóról mint történelmi személyről beszélt, s akinek a *Jézus élete* című munkáját az egyház világszerte nagy hevülettel támadta.

Jézus alakja Peéryt is módfelett foglalkoztathatta ez időben; naplójából kitűnik, hogy Barbusse *Jézusát*, mely a Megváltóban mintegy a forradalmár őstípusát jeleníti meg, első megjelenésével egy időben olvasta (nem tudjuk most eldönteni, hogy az 1927-es francia kiadásból, vagy annak 1928-as magyar fordításából ismerte-e a *Jézust*, de mivel naplóbeli feljegyzését valamikor februárra tehetjük, könnyen lehet, hogy Barbusse-t már eredetiben olvassa, ami azért is elképzelhető, mert írónk ekkor már erősen készülhetett a francia szakra). S talán még az is benne lehet a napló fenti utalásaiban, hogy Peérynek a családja s az általa képviselt polgári hagyományok és értékrend elleni lázadása – illetve ezen értékrend bizonyos fokú világválságának az érzékelése – irányította a kezét és a gondolkodását, amikor kora szellemi életének és mozgalmainak virtuális könyvespolcáról sorra szedte le a baloldali, szocialista, marxista vagy csupán szociális indíttatású szerzők műveit, melyeknek, egyéb indítékok sora mellett ugyancsak szerepük lehetett abban, hogy nem sokkal ezután írónk is a rövidesen kibontakozó Sarló radikális szárnyához csatlakozott, s ő is a mozgalom későbbi kommunista, illetve rappista irányvonalára voksolt.

Kíméletlen önelemzés, az egymással ellentétes dolgok, gondolatok, érzések egyidejűségéből fakadó ambivalencia megtestesülése a naplójának két utolsó – ismert –, a 88. és 89. sorszámot (s az *Öngyilkosság*, illetve a *Töredékek „egy magányos tizennyolc éves panaszaiból”* címet) viselő feljegyzése is. Az e kettő közül elsőként említett jegyzet szinte mesteri példája a kérdéses kettősség-érzésnek, kettőslátásnak, kettőstudatnak: megvallja benne halálhangulatát, halálvágyát, azt, hogy legszívesebben öngyilkosságot követne el, de rögtön utána gyanakodni kezd a leírtak őszinteségtartalma felől, s rájön: *a leírt mondat* – „...ha erőm lenne, főbe lőném magamat” – tetszik neki annyira, hogy imponálni akart vele magának. S mivel az öngyilkosság szerinte „nyugodt átgondolást és józanságot” feltételez, ezért ami őt illeti, egyelőre azért nem lenne – azért nem lehet – öngyilkos, mert nem elég „vidám, józan, nyugodt” hozzá, pontosabban ahhoz, hogy „szépen, derűlten és tisztán végiggondolja” az életét, illetve annak tarthatatlanságát s belássa az „öngyilkosság biztos szükségét”. Testkoporsója mélyén – vajon segíthetett-e a kifejezés előhívásában Csokonai „verskoporsója”? – mintha egy „kis emberke” figyelmeztetné őt vigyorogva arra, hogy nem annyira „okos, erős, megfontolt, vidám ember” ő ahhoz, hogy „fejbe durrantsa” magát. Hiszen bármennyire is „a szomorú kis lelkek tipikus harmadrendű gondolata” az öngyilkosság, nekik inkább csak mások ijesztgetésére van szükségük a gondolatra, illetve, hogy elkéjelegnessenek vele egy kicsit, de semmi komoly, „középszerű lelkek szürke átlaggesztusa” csupán a részéről. Amit az is bizonyít, hogy a naplójában egyáltalán foglalkozni tud a kérdéssel, hiszen ha valaha is ilyenén elhatározásra jutna, azt komolyabban gondolná, „semhogy témaszűkülésben témának” használja. S ha ez idézetekből nem is derül ki egyértelműen, ironizáló-önironizáló hajlama érzékelhetően már ekkor segíti őt a dolgoktól való tárgyilagos távolságtartásban, abban, hogy észleletei értékelése közben a lehető legmesszebbre távolodhasson attól, amiről beszél. „Könnyes fetregésként” említi például véghetetlen szomorúságát a *Töredékek „egy magányos tizennyolc éves panaszaiból”* cím alá foglalt feljegyzéseiben; úgy érzi, süppedezik „a lábban, sárban”, mert csak szenvedni tud, de „örülni és nevetni nem”. A Kosztolányi cikluscímére, *A szegény kisgyermek panaszaira* rímelő

Töredékek... szinte a „kis lélek”, a „kis ember” költői emelkedettségű, már-már versbe hajló apológiájává nemesedik. Ebben a jegyzetben Peéry tovább folytatja szomorúságának, örömtelenségének elemzését, s tolla nyomán szinte prózaveressé rendeződnek a belőle kiszakadó sorok:

„s mert nem tudom, mit jelent ez a szó: öröm, s mert örülök neki, hogy nem tudom, mi ez, s mert e magatartásban imponálok magamnak és sajnálom magamat, mert csak ezeket a szavakat ismerem vagy vélem vagy képzelem ismerni:
kétségbeesés
vergődés
sötétség
bizonytalanság
mert nagyra becsülöm a könnyeimet,
és lesajnálom a nevetést:
ezért vagyok kis lélek.”

És tovább, most már végig idézve elemzett naplójegyzeteinek zárlatát:

„Dimenziómat nem találva támolygok, és tétova lábbal keresem a padlót.
Földet, realitást, látott [?] elhivatottságot, életet kérek, mint Ádám, mikor az úrbe kiröppenve már-már feloldódik a Nihilbe[n]. S megtorpan, mikor a Föld szellemének szavában a saját belátása kiáltja feléje: itt nincs tovább, ez nem a te dimenziód. És annyi csalódás és undor után viszsztatér a csalódást és undort keltő földre, mely mégis föld.
Föld, ahová az ember rendeltetett.
Én nem vagyok otthon a fájdalomban, az én vállaim nem elég kemények megérdemelni a keresztet. Ádám gyöngye pillanatban vágyott más régiókba, én állandó gyöngeségben tetszelgek magamnak a tövises és palástos szerepben.
Vissza, vissza!
A lepke vergődik a fény körül. A lepke e tette nem érdekes, de örök dolog: vergődni a nem nekünk gyújtott fény körül: „madárt a szárny nem váltanak meg” [?]
Nem mentségem tehát az sem, hogy repülni akartam.
Repülni büszke fekete madárként a magányos szomorúság és kamaszbánat inkarnálódása.
De repülni sem tudok.
Sem kiteljesíteni, sem megváltani nem tudom magam.
Ha szobrász lennék, isteni mozdulatokba és formákba zárhatnám a szomorúságot.
Ha Beethoven lennék, megírhatnám a kilencedik szimfóniát.
Ha festő lennék, vonalal és színnel megörökíthetném a magányosságot.
Hogy társam legyen.
Ha költő lennék, megírnám a bús kamaszterzinákat, és megváltanám magamat.
A magányosság nem elég, a szomorúság nem tragikus, a vergődés nem halálhozó, a sötétség nem komor és vigasztalan. Arra sem vagyok méltó, hogy a bután kevés szenvedés törvényét betöltssem.
Ködben, földet, világot,
Segítséget, bizonyosságot!
Kis lélek vagyok. Nem lépek be soha a nagy [...] galériájába. Ködben fog elfolyini életem. Ugyan ki vet ügyet a lepke vergődésére?”

1928 tavaszán a VIII. reálgimnáziumi osztály végzőseként Limbacher Rezső a pozsonyi Magyar Tanítási Nyelvű Csehszlovák Állami Gimnáziumban leérettségizett. Osztályfőnöke a latin–görög szakos dr. Antalffy Vilmos, a pozsonyi jezsuita templom jeles karnagya volt, akinek emlékét latin nyelvű emléktábla örökítette meg a templom falán. Az osztály egy évvel korábbi tablóképén huszonnyolcan szerepelnek. Peéry fej- és testtartásában (középső sor, balról az ötödik) van valami hanyag elegancia, fiatalos hányavetiség, tekintetében inkább egyfajta világfájdalom, semmint a derűs jövő hite tükröződik. Hogy az első coituson túlesett-e tizennyolcadik születésnapjáig, fogadalma szerint, pozsonyi polgárfink, Limbacher Rezső, nincs róla adat(unk). Bizonyos azonban, hogy az 1928-as esztendő első fele e nélkül is alapvető élményekkel, vívódásokkal és felismerésekkel gazdagította. Hosszú, évtizedes szünet után, először jutott el újra Budapestre – az államfordulat óta családja sem kaphatott útlevelet –, ami – felszabadító hatása mellett – „a város és a magyarság egységének” megindító élményeként élt benne tíz évvel később is. Mámor és szédület fogta el az Erzsébet hídon, s a teljes élet birtokbavételének „balzaci pillanata” kerítette hatalmába, a bergsoni *élan vital* lendülete, mely aztán, hazafelé utaztában, a szobi állomáson a vonatját előzőnlő csehszlovák határőrök és vámosok megjelenésével meg is tört.⁵ A tizennyolcadik év misztériuma, a „valami végérvényesen elmúlt” s „valami visszavonhatatlanul elkezdődik” határhelyezete nemcsak naplójában foglalkoztatta az érettségére készülő diákot, aki a kérdéshez – annak úgymond gondolati-filozófiai tisztázásához – más-más megközelítéssel s eltérő eszközökkel két ez időben született írásában – egy kisepikai s egy esszépróza kísérletében is – visszatér. Az első, a *Tizennyolc évesek*, egy évvel később nyomtatásban is megjelent Barta Lajos már általa (is) szerkesztett lapjában, az Új Szóban, s egy tanóra közi, tanóraváró szünet színes eleven diákkavalkádjának festésével – s nem jelentéktelen karikírozó hajlammal – mutatja meg azt a mozgalmasságot, külső s belső dinamikát, amely leginkább képes a leendő maturánsok gondolkodásának, élmény- és lelkivilágának érzékeltetésére, illetve világít rá az e fiatalok tényleges élettapasztalatai és életismerete („a legtöbbjük nem is élt még, s az életnek a kérdéseivel szemben nem foglaltak állást”), valamint mindennapos szerepjátékaik és felfokozott szereptudatuk közötti feszültségre.⁶

A másik írásának címe sincs, s azzal – valószínűsíthetően megint csak 1928 tavaszán – a baloldali gondolkodású stószai írótekinélyhez, Fábry Zoltánhoz fordult véleményért, tanácsért. A Fábry Zoltán levélhagyatékában megtalálható írás eddig elkerülte a kutatók figyelmét, pedig eddig is beszédes adalékokkal szolgálhatott volna mind Peéry pályakezdésének értelmezéséhez, mind pedig kettőjük kapcsolatának kezdeteihez. Peéry – még Limbacher Rezsőként – kísérőlevelet is mellékelte írásához: „Mélyentisztelt uram! Fehér

5 Peéry Rezső: *Ember és sors a nemzetén kívül. Hét pozsonyi hónap naplójából*. In: uő: *A végzet bábjátéka, avagy Peremmagyarok az idő sodrában*. Vál. és szerk.: Filep Tamás Gusztáv – Tóth László. Peéry Rezső válogatott írásai. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony 1994, 247. p. – Peéry nemzedékének (élet)történetéhez tartozik, hogy korábban s közvetlen élmények és kapcsolatok révén ismerhette Prágát, mostani fővárosát, mint a korábrbit, a „tiltott várost”: Budapestet.

6 Peéry Rezső: *Tizennyolc évesek*. Új Szó, 1929. december, 3. sz., 23–24. p.

Jenő és Zagróczy Elek biztatására küldöm ezt az írást. Ha nem is kerül a sor arra, hogy felhasználja,⁷ roppantúl örülnék neki, ha egy-két szóval megmondaná a rávonatkozó véleményét. Zöldhasú kis európeér: ezt mondta rám Aixinger és Jankovics tata. Kíváncsi vagyok, Fábry Zoltán mit mond? Készséges híve Limbacher Rezső.⁸ A három és fél oldalas, gépírásos novella – melyre nem ismerjük Fábry Zoltán válaszát – tulajdonképpen ünnepbeszéd-imitáció, akár ha egy frissen érettségizett diák intézne benne búcsúbeszédet – társai nevében is – tanáraihoz, illetve az előttük járó nemzedékekhez, így apáik nemzedékéhez is. Bizonyos értelemben kulcsnovella ez az írás, mely segítségül hívható annak a 180 fokos fordulatnak a megértéséhez, értelmezéséhez is, amely ezen a tavaszon játszódott le elhatároló érvénnyel az ifjú Limbacherben, s amely végül is szembefordította őt addigi önmagával, valamint a családjával és korábbi polgári világával, értékrendjével is. A kérdéses kispróza szónoka ugyanis nemzedékük útjának kisiklatásáért az országot háborúba sodró apáik nemzedékét teszi felelőssé s mond felettük „szigorú és visszavonhatatlan” ítéletet: „...bíróságunk előtt nemcsak tanáraink, vezéreink állnak, akik bájos naivsággal a mi erkölcsünket szidják, hanem zűrés és tébolyult korunk, az apáink világa, történelme, kultúrája, melyről már régen megállapították, hogy pusztuló és csődbejutott.” A polgárság, a nyugati világ alkonyának spengleri látomása ez a stílusgyakorlat, vádbeszéd a „ma újat, frisset, nagyot produkálni nem tudó, hullaszagú” polgári kultúra ellen, kinyilatkoztatása a népi, paraszti kultúra életerejébe vetett – s bizonytalannal regőscserkész években eredő – hitének: „...érezzük, hogy a másat, a jobbat, a továbbat [sic!] egészségesebb, érintetlenebb, parasztibb sarjak fogják megcsinálni.” Majd a *Találkozás egy fiatalemberrel* című Karinthy-novellára utalva teremt fordított helyzetet, mondván, hogy az előttük álló tanároknak, szülőknak most megadatott a lehetőség, hogy e helyzet „pillanatra felsekentse bennetek isteni magatokat”, azt, aki már régen elsüllyedt bennük: a tizenhét éveset. Márpedig a távolság köztük – nemcsak a mostani felnőttek és gyermekeik, hanem talán a mostani felnőttek és egykori önmaguk között is – nagy, és senki nem csodálkozhat azon, hogy a fiatalok szembefordultak velük, hiszen „a mi szemünk előtt bizonyosodott be a ti tételeitek érvénytelensége, előttünk dőlt romba mindaz, amit ti vasszilárdnak gondoltatok, s azokban az időkben, amikor ti hitről hitre kapkodtatok, kaptuk gyermekkorunk élményképp a relativitás szempontját”. S bár fizikailag, testi mivoltukban nem tett bennük kárt a háború, mégis beárnyékolta gyermekkorukat, s elvette tőlük „a fényt, a kacagást, a hitet”. Majd egy személyes emlék is előtolakszik írásában, amikor a „kórház-kert rácsán keresztül” megpillantott sebesült és beteg katonákat idézi – ne feledjük, apja a háború idején katonaeorvosként is szolgálatot teljesített az egyik pozsonyi kórházban, ahová Peéry gyakran elkísérte őt –, akik láttán „fél-

7 Fábry ekkor a romániai Korunk szlovákiai szerkesztője volt.

8 Peéry Rezső levele Fábry Zoltánhoz 1928-ban. Csemadok Országos Választmány. Fábry Zoltán levélhagyaték – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Bibliotheca Hungarica (Somorja). – Fehér Jenő baloldali, emigráns újságíró, Zagróczy Elek, azaz Endrődy János, ugyancsak baloldali vonzódású, Aixinger László és Jankovics Marcell viszont konzervatív pozsonyi írók, Peéryék szemében utóbbiak mindketten az „apák nemzedékét” testesítették meg.

tettük ólomkatonáinkat és békét játszottunk a tej jóságáról, a meleg barmok szelídségéről, virágok tiszta kelyhéről, erdők érintetlen csendjéről álmodva”. Ezért nem csodálható, ha nemzedéke és a vidámság „diszparát fogalmak”, mert a szomorúságuk nem „öntetszelgés”, hiszen – apáiknak köszönhetően – ők „a huszadikszázadeleji Bábelben” serdültek fel. S apáik szavait már csak azért sem érezhették hiteleseknek, mert azok már a saját szájukban is üresen kopogtak, miközben ők „átvértett kötésekre, révül gyermekórák hangulataira” gondoltak, és elfelejtettek lelkesedni. Áthághatatlan úr keletkezett hát a két nemzedék között, ám ez most – fejezte be gondolatait az ifjú maturáns – most mégsem a számonkérés órája, noha nem is a két nemzedék közti közeledés (a hídépítésre való felhívás üres frázisnak hangzana most), hanem legyen inkább a békülő szembenézése – önmagukkal is, egymással is.⁹

Ezek voltak, talán, a tizennyolc éves Limbacher Rezső utolsó (ismert) gondolatai 1928 tavaszán.

Augusztusban, a gombaszögi nagytáborba már nem ő utazott el.

Annak már Peéry Rezső volt a(z egyik) főszereplője, hangadója.

A gyermek- s kamaszéveknek végük szakadt.

Írónk életében új fejezet nyílt, s készen állt új értelmezéseket keresni annak új történéseihez.